

Koestlers memoarer

Arthur Koestler vid 13 och 21 års ålder.

Första delen av Arthur Koestlers memoarer, *Arrow in the blue* (Macmillan, 5 dollar), omfattar 350 sidor och går inte längre än till slutet av år 1931, då författaren nyss fyllt 26 år. Och likväl är boken i det hela koncentrerad och översiktlig; endast några korta skeden är skildrade i detalj. Koestlers ungdomsliv var så omväxlande och händelserikt, hans intellektuella och moraliska hållning så komplicerad att han haft ett överrikt stoff att gestalta. Född och uppfostrad i en ungersk-judisk medelklassfamilj — fadern var affärsman, ibland rik, ibland utfattig — studerade han mellan 17 och 20 år teknik och naturvetenskap i Wien; här kom han in i en judisk studentorganisation, där man duellerade och söp för att visa sig lika duktig som de "nordiska" ynglingarna. Han blev sionist och gav sig utan examen och pengar i väg till Palestina, till svält, äventyr och desillusioner. Men redan efter ett par år blev han anställd av det väldiga tyska Ullsteinförlaget och visade sig vara en överlägsen tidningsman: korrespondent i Främre Orienten 1927—1929, i Paris 1929—1930, naturvetenskaplig ledare av förlagets tidskrifter och biträdande chef i en av dess stora tidningar 1930—1931. Med hög lön och utsikter till en lysande karriär ingick så Koestler vid årsskiftet 1931—1932 i det kommunistiska partiet och emigrerade några månader senare — alltså innan Hitler nått makten — till Ryssland. Boken slutar då författaren, efter "en gigantisk baksmälla" och en spelförlust på åtskilliga månadslöner, i äckel över samhället och sig själv begär ett kommunistiskt medlemskort.

Till stor del är boken helt enkelt lysande genom sin framställningskonst och sin ovanliga intellektuella skärpa. Tag barndomskapitlen med beskrivningen av skrällen då föräldrarna utlämnar honom åt läkare och sköterska för en körteloperation, och av den hysteriska glädjen då den ensamme gossen ett par gånger om året får leka med en jämnärig. Tag det lilla kapitlet om memoarskrivningens problem. Memoarskrivaren drivs av driften att berätta och önskan att visa sina sår och nå medkänsla och gemenskap (ecce homo-motivet). Han bör akta sig för "nostalgins misstag", för tron att det går att meddela de dunkla, halvt glömda, men på ett särskilt intimt sätt njutningsfulla barndomskänslorna och barndomsintrycken till läsaren; han måste akta sig för exhibitionism, men också för "tråk-månsmisstaget", viljan att vara ödmjuk, försynt och ursäktande. Det gäller att vara medveten om både självkärleken och själväcklet. "Den som inte älskar sig själv älskar inte starkt; den som inte hatar sig själv kan inte hata

starkt; och hatet till det onda är lika nödvändigt som kärleken, om inte världen skall stanna i sitt lopp." Dessa och många andra insprängda essäer blir tjugande inte minst genom den hårdkokta blandningen av patos och rå amerikansk humor; då man tror att författaren gråter förbryllar han plötsligt med ett gapskratt.

Koestler har varit freudian och marxist, och dessa sedan övergivna läror bidrar att ge glans och kraft åt hans analyser. Men de har också bidragit till en schematism, ett slags romantisk dialektik, som gör honom benägen att sätta tvångströja på verkligheten, att resonera inom en ram av stela begrepp. Tes-antites-syntes, sådana scheman är det svårt för honom att komma från. Typisk är hans tendens att se sitt eget liv och till och med titlarna på sina böcker som uttryck för en etappvis fortskridande utveckling, med handling och meditation som växlande inslag i väven. När det gäller politiska analyser kan motsvarande tendens leda till briljanta sammanfattningar, men också till barocka infall. I framställningen av Europa före nazismens seger skriver Koestler: "Vi dyrkade massornas vilja, och deras vilja gick i själva verket ut på död och självförstörelse. Vi betraktade kapitalismen som ett föråldrat system och var villiga att utbyta det mot en ny form av slaveri." Det är något flott, men

än mer något floskulöst över tiderader som dessa. Bortsett från att tyskarna — vilka här tydligen främst åsyftas — aldrig gav nazisterna en majoritet vid ett fritt val, så är det tydligt att Hitlers väljare ville ha litet av varje — tullar, platser, högre löner, kolonier —, men inte "död och självförstörelse". Koestler representerar här en inte ovanlig förgiftning genom en långvarig konsumtion av Freud och Marx.

Jämte en rad andra exkommunister har Koestler tidigare i boken "Vi trodde på kommunismen" beskrivit motiven för sin politiska omvändelse 1931. I memoarerna är han mera utförlig på den punkten. Det viktigaste blir trots en del något ansträngt sinnrika reflexioner en hänvisning till den politiska situationen för tjugu år sedan: den ekonomiska världskrisen utlöste på en gång en stark moralisk indignation — i USA brändes säd och kött samtidigt som miljoner hungrade — och en tro på "systemets" snara undergång; fascismens och nazismens brutalitet var uppenbar; kommunismens tidigare ildåd var nästan glömda, och de stora utrensningarna och massavrättningarna under Stalin hade inte börjat. Att män som Gide, Koestler, Spender och Silone under några år fängades av den kommunistiska propagandan är inte gåtfullt.

Det är tydligt att vad vi kallar ideella motiv — tron på allmänna idéer, vilka inte rimligen kan antas vara ägnade att ge personliga fördelar — varit starkt drivande i Koestlers liv och att han från denna synpunkt kan kallas moralist. Men för privatmoralen, för det personliga förhållandet till medmänniskorna, finner man inte stort intresse hos honom. Därmed sammanhänger kanske att han verkar på något sätt ofärdig; det finns i vad han skriver mycket skarpsinne, men föga av godhet och medkänsla, av stämningar, drömmar och värme. Som barn var han beundrad för sin begåvning och avskydd för sin karaktär, skriver han, och en del antydningar finns om att detsamma gäller den vuxne. Inte ens sedan Koestler nu visat sina sår tycker man om honom, knappast synd om honom, men hans bok hör till de väsentliga vittnesbörderna från vår tid.

HERBERT TINGSTEN